

ELŐSZÓ

Kettős folyamat figyelhető meg Magyarországon a rendszerváltás óta eltelt több mint másfél évtized alatt az Európai Unióval kapcsolatos ismeretek terjedését illetően. Egyrészt a közéleti vitákban az „európaiság”, az „európai értékek” egyértelműen pozitív fogalomként – gyakran az ellentétes állásponton lévővel szembeni döntő érveként – hangoztak el, miközben az átfogó európai témákról, az unión belüli életet keretbe foglaló alapvető intézményi és döntéshozatali rendszerről alig esett szó. A közvéleményt foglalkoztató belpolitikai küzdelmek – a „pártcsatározások”, ahogy némileg leegyszerűsítve a magyarországi politikai kultúrában a parlamenti pártok domináns helyzetére és a fokozódó politikai polarizációra utalni szokás – a vezető értelmiségiek és szakértők jelentős részének figyelmét is lekötötték, aminek következtében a csatlakozás és az uniós tagság általában szűk, rövid távú *issue*-ként értelmeződött. Meglepően kevés tér nyílt az olyan nagy és komoly kérdések megvitatására a szélesebb nyilvánosság előtt, mint hogy Magyarország miképpen képviselje nemzeti érdekeit a belépést megelőző tárgyalások során, majd friss tagállamként – sőt, azt a kérdést sem jártuk körül, hogy ezek a feltételezett közös preferenciák egyáltalán elméletileg és gyakorlatilag megragadhatóak-e –, vagy hogy milyen módon és milyen célokat követve vegyen részt az egységesülő Európa továbbformálásában.

Másrészt, szinte észrevétlenül, az uniós ügyek mégis befurakodtak a társadalom egy igen nagy szeletének életébe. Egyre többen tanulnak (itt-hon és külföldön) különböző felsőoktatási intézményekben az európai integráció történetéről és működéséről, az unióval és annak képviselőivel-tisztviselőivel pedig számosan kerültek mindennapi kapcsolatba: önkormányzati vagy civil szervezeti pályázatíróként, európai szintű partneri viszonyok alakítójaként, államigazgatási hivatalnokként, a legkülön-

bőzőbb érdek-képviselési szervezetek képviselőjeként, bíróként, rendőri vezetőként, politikusként.

Magyarország európaizálódása tehát – minden rosszkedvű kommentár, a másodosztályú tagságról szóló kifakadás ellenére – nagyon is előre haladt. Mindazonáltal a kezdeti lelkesedés lassú elvesztésével párhuzamosan kialakult az Európai Unióhoz fűződő jellegzetes, magyaros pragmatikus gondolkodás – elsősorban a pénzközpontúság –, ami megint csak a nagy elvi problémák háttérbe szorulásával járt. Annak ellenére, hogy az elmúlt években sokszorosára bővült a magyarul elérhető szakirodalom mennyisége, mégpedig különböző műfajokban: a visszaemlékezések, az interjúkötetek és a cikkgyűjtemények mellett egyre nagyobb számban jelennek meg a szakpolitikai kérdésekre koncentrált, valamint a jogi és intézményi hátteret feltáró részletes munkák. Mindazonáltal hiányoznak még az európai politikai és gazdasági tér egészével – a napi sajtóban is olvasható, vagy éppen a kutatások szintjén „ragadt” európai „nagypolitikai”, valamint a *policy* kérdésekkel együtt, egymással összefüggésben – foglalkozó, már-már holisztikus igényű művek, vagy például az európai alkotmányozás történetét leíró, az Európai Konvent tevékenységét akár személyes megfigyelésekkel fűszerező, alapos elemzések – amilyenekre a régi tagállamokban számos példa akad.

*

A kötetünkben tanulmánnyal jelentkező tapasztalt és fiatal magyar szerzők – társadalomkutatók, uniós szakértők és tisztviselők – összeurópai megközelítésből elemzik az Európai Unió és a magyar társadalom viszonyát, a jelenleg 25 tagállamot magában foglaló politikai-gazdasági térség és a két éve az integrációhoz csatlakozott Magyarország kapcsolatrendszerét. A könyv túllép az itthon általános tankönyvi sémákon, amikor a megszokott történeti vagy közjogi leírásokat ismertnek feltételezve szociológiai, alkotmányjogi, politikatudományi és gazdaságpolitikai szempontból egyaránt érinti Magyarországot illeszkedési és felzárkózási törekvéseit, a magyar állampolgárok identitását és politikai attitűdjeit, illetve az Európai Unió intézményrendszerét, döntéshozatali rendjét vagy éppen a földrész jövőjét érintő, nagyon is aktuális politikai vitakérdéseket.

A kötet első fejezetének szerzői különböző szempontok alapján vizsgálják a magyar társadalom európai értékrendjét. Empirikus felmérések felhasználásával – így a könyv megjelenését finanszírozó projekt saját adatfelvételének feldolgozása révén – a társadalmi csoportok európai és magyar

identitását vizsgálják, illetve keresik a többszörös identitás és az egységesülő Európa mindennapi megítélése közötti összefüggéseket. *Koller Boglárka*, miután körüljárja azt a kérdést, hogy „múltbéli gyökerek vagy konstruált szimbólumok” alakítják-e elsősorban kollektív önazonosságunkat, pontosabban az emberek kulturális azonosulását vagy polgári kötődését, az uniós polgárok új, összetett, nem hierarchikusan felépülő *identitáshálójának* kialakulása mellett érvel. *Örkény Antal és Székelyi Mária* a régi és új tagállamokban tapasztalható hasonlóságok és különbségek összehasonlításakor úgy találta, hogy az új Európához való kötődés mértéke – *távolsága* – az alapítók, a régebben csatlakozók és az EU-10-ek között közeledik egymáshoz, miközben Magyarországon az állampolgárok pártpreferenciái erősen befolyásolják az EU megítélését. *Lengyel György és Göncz Borbála* többek között azzal a nehéz problémával néz szembe, hogy mi volt előbb: az európai identitás érzése, ami befolyásolja a csatlakozás feltételezett majd megtapasztalt előnyeinek és hátrányainak percepcióját, illetve értelmezését, vagy pedig fordítva: az eltérő személyes élmények nyomán differenciálódik az Európával való azonosulás jellege a magyar társadalomban. *Vidra Zsuzsanna* írása, az EU hazai sajtóinterpretációjának áttekintése pedig azért fontos, mert a média erőteljesen részt vesz az unió jellegzetes magyarországi értelmezési kereteinek és szociális reprezentációinak formálásában.

Hagyományos politikatudományi területet ölel fel a második fejezet. *Enyedi Zolt* az európai szinten létrejött pártrendszer hatását elemzi az európai perspektívával rendelkező, majd az Európai Unióba belépett közép- és kelet-európai országok pártstruktúrájára, feltárva a nyugati, „az európai ideológiai mintázatokhoz” közeledés és kapcsolódás igencsak eltérő eseteit. A Magyarországon első ízben azonnal a belépést követően, 2004. júniusában megtartott európai parlamenti választásokat és a pártok kampányát értékeli *Bátory Ágnes* és *Husz Dóra*, megállapítva, hogy az európai témák – a másodrendű választások elméletének megfelelően – hiányoztak a politikai erők által felvetett kérdések közül, ami egyébként szerintük a belpolitikai okokkal magyarázható sok *proteszt* szavazat miatt az ellenzéknek kedvezett. A következő tanulmányban a Brüsszelben és Strasbourgban most már jó két éve tevékenykedő magyar képviselők szervezeti betagozódását vizsgálva *Ilonszki Gabriella* és *Jáger Krisztina* arra a következtetésre jut, hogy a „magyar delegáció” tagjai pozícióik súlyát és aktivitásukat tekintve felveszik a versenyt a többi tagállam képviselőivel.

A harmadik fejezet a közép- és kelet-európai új uniós tagállamok gazdaságpolitikai mozgásterét járja körül. *Ádám Zoltán* az állam szerepének álta-

lános újragondolására tesz kísérletet a posztoszocialista hosszú átmenet körülményei közepette, miközben attól tart, hogy „az EU csupán egy marad a félperiferikus helyzetű társadalmak számára jól ismert külső kényszerek sorában”. Hasonló kérdéssel foglalkozik *Ágh Attila*, aki a magyarországi és közép-európai tapasztalatokat áttekintve a fejlesztő állam modellje mellett száll síkra. *Cséfalvay Zoltán* azt veti fel tanulmányában, hogy az uniós csatlakozás gazdasági értelemben valóban segíti-e Magyarország felzárkózását, majd a sikeres és hatékony regionális politikai döntések elméleti lehetőségeit boncolgatja. Az euró bevezetésétől az új tagállamok esetében egyértelműen pozitív következményeket vár *Bartha Attila*, sőt, mindenekelőtt a magyarországi vitákra utalva kijelenti, hogy a felzárkózáshoz szükséges áldozatváltásra való hivatkozás – *riogálás* – érvrendszerét éppen az uniós kohéziós alapokból érkező támogatások, valamint az államháztartás stabilizálásának pozitív gazdasági következményei „alapvetően megkérdőjelezzik”.

A zárófejezetben a hányatott sorsú, két alapító tagállamban referendumon leszavazott – ugyanakkor 14 másik tagországban elfogadott – Európai Alkotmánynak az uniós alkotmányozási folyamatban elfoglalt helyét értékeli először *Bárd Petra*. Ezután az Európai Unió intézményi döntéshozatali rendszerében, a többszintű kormányzás körülményei közepette átértelmeződő, új dilemmákat vizsgálnak a kötet további szerzői. *Dunay Pál*, áttekintve a különböző bal- és jobboldali kormányok vitatható nemzetközi politikai lépéseit 1990 óta, a szuverenitás fogalmát is érintő olyan alkalmazkodási kényszerekről is ír, mint hogy mennyire létezik még önálló magyar külpolitika. *Mike Károly* azt kutatja, hogy miképpen strukturálja a tagság a magyar államigazgatást, elkülönítve – a szerző szóhasználatában: *törzsiesítve* – annak az EU világgal állandó kapcsolatba lépett felkészültebb részét. A kötet két utolsó tanulmánya tágabb értelemben veti fel azt a kérdést, hogy Magyarország mint új tagállam számára milyen gondokkal jár az unió kormányközi szintjén a nemzeti érdekek védelme és a szövetségkeresés szükségszerűsége. *Györkös Péter* felidézi az egy évtizednél hosszabb csatlakozási folyamat legfőbb állomásait és dilemmáit, majd elemzi az Európai Unió egészén belül a keleti *big bang* terjeszkedés helyét és szerepét – vitatva ugyanakkor a mai gyakori pesszimista értékítéletek igazságát –, valamint a régi és új tagállamok gondolkodásmódjának sajátosságait. *Balázs Péter* zárótanulmányában – miután áttekinti az integráció szabályaihoz és normáihoz történő magyar alkalmazkodás és illeszkedés első korszakát – az Európai Unió előtt álló olyan újabb kihívásokra keres válaszokat, mint a közösségen belüli „homogenitás illúziója”, ami véleménye szerint a to-

vábbi, bár korántsem eldöntöttek tekinthető bővítések nyomán végképp szerte fog foszlani. Márpedig az intézményes döntéshozatal esetleges lelassulását elkerülve „az Európai Unió gazdasági és integrációs lendületének visszaszerzése” kulcskérdés Magyarország számára is.

Annak a Magyarországnak a számára, amelynek „bemenetele” az egysegesülő Európába – még patetikusabban fogalmazva: új honfoglalása – azzal a következménnyel járt, hogy uniós tagállamként most már az állandóan változó, mélyülő és egyben tovább bővülő, történelmi európai vállalkozáson belül kell megtanulnia sikeresen politizálni.

*

Végül a kötet szerkesztőjeként külön köszönetet mondok Karácsony Gergelynek és Tóka Gábornak tanácsaikért és a kötet szerzőgárdájának összehozásához nyújtott segítségükért.

Budapest, 2006. november 7.

Hegedűs István